

Стогній І. В.,

*старший викладач кафедри іноземних мов
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

Никонорова Л. І.,

*старший викладач кафедри іноземних мов
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У статті розглядається процес навчання аудіювання на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах. Особлива увага приділяється труднощам аудіювання, основним факторам, що впливають на формування мовленнєвої компетенції, а також можливостям раціонального застосування комп'ютерних технологій та Інтернет-ресурсів під час навчання.

Ключові слова: аудіювання, комунікативна компетенція, комунікативні навички, аудіотекст, мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми. Володіння іноземними мовами, зокрема англійською як мовою міжнародного спілкування, є пріоритетною вимогою сьогодення. Сучасна методика навчання іноземним мовам, насамперед, розглядає комунікативну компетенцію як фундаментальне вміння іншомовного спілкування, яке передбачає формування у студентів ВНЗ здійснювати його в чотирьох видах – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Оскільки процес навчання орієнтується на практичне володіння іноземною мовою, то велике значення варто приділяти сприйманню та критичному розумінню іноземної мови на слух. Отож аудіювання є одним з ефективних засобів розвитку комунікативних навичок, якому треба приділяти належну увагу під час навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обраної теми неодноразово ставало об'єктом досліджень сучасних мовознавців і науковців у галузі методики навчання іноземних мов, які у своїх працях описують різноманітні засоби, методи та прийоми під час навчання аудіювання, а також визначають певні труднощі та шляхи їх подолання (С.Ю. Ніколаєва, І.П. Лисовець, С.В. Гапонова, О.Б. Тарнапольський, О.В. Голотюк, Н.В. Проценко, О.Г. Квасова та інші вчені).

Метою статті є визначення основних етапів навчання аудіювання, формування та розвиток комунікативних навичок у студентів немовних вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Аудіювання – це рецептивний вид мовленнєвої діяльності, який забезпечує розуміння того, що сприймається на слух і належить до усної форми мовлення.

Аудіювання є комплексною мовленнєвою розумовою діяльністю. Воно базується на природній здатності, яка вдосконалюється у процесі індивідуального розвитку людини та дає їй можливість розуміти інформацію в акустичному коді, накопичувати її в пам'яті чи на письмі, відбирати та оцінювати її згідно з інтересами чи поставленими завданнями. Важливими факторами формування такої здатності є:

- перцептивні та мовленнєвотворні передумови;
- загальні інтелектуальні передумови;

- фактичні знання;
- знання та вміння в рідній мові;
- іншомовні знання та вміння;
- мотивація.

Ці фактори складають основу для розвитку специфічних навичок і вмінь, на ній базується навчання аудіювання згідно з вимогами Європейського освітнього стандарту з іноземної мови [1, с. 118].

Навчання аудіювання в будь-якому навчальному закладі розпочинається зі сприйняття мовлення та його суттєвих ознак. У рідній мові така здатність сприйняття розвивається завдяки щоденній природній практиці, з іноземною мовою такий досвід або дуже обмежений, або ж взагалі відсутній.

Для формування компетенції в аудіюванні необхідно звернути особливу увагу на соціокультурні відмінності усного мовлення тієї чи іншої іноземної мови, порівняно з рідною мовою та/або іншими відомими студентам іноземними мовами. Якщо такі відмінності не будуть засвоєні, то правильне розуміння оригінальних автентичних текстів стане вкрай ускладненим [2, с. 220]. Тому під час навчання аудіювання в немовних ВНЗ як на заняттях, так і під час самостійної роботи студентів треба регулярно застосовувати навчально-автентичні аудіоматеріали на початковому етапі навчання та автентичні під час подальшого навчання.

Матеріальною основою аудіювання, як відомо, є аудіотекст. Як і кожен текст, він має містити власну композицію, структуру та смислову організацію. До того ж аудіоматеріал, на відміну від письмового тексту, характеризується інтонаційним оформленням, певним темпом звучання, а також однократністю та незворотністю сприйняття. Основною вимогою до змісту текстів для аудіювання треба вважати інформативність і цікаву фабулу. У практиці навчання іноземних мов рекомендується використовувати аудіотексти, доступні за змістом і мовним складом, короткі за тривалістю звучання та переважно нотематичні [1, с. 122].

Розглянемо основні етапи навчання аудіювання.

Початковий етап є ключовим у навчанні аудіювання в непрофільному вищому навчальному закладі. На цьому етапі треба налаштувати та підготувати студентів на сприйняття іншомовного тексту, обговорити тему, запропоновану в матеріалі, поставити питання до тексту або передбачити його зміст. Викладачеві на цьому етапі варто звернути увагу студентів на лексичні, фонетичні та граматичні труднощі мови, що вивчається, а також створити сприятливу для сприйняття психологічну атмосферу.

Етап прослуховування. Підготувавши студентів до прослуховування запропонованого аудіоматеріалу, треба їх навчати

не лише розуміти основний зміст сюжету, а й вилучати з нього необхідну інформацію. Щоб подолати хибну тенденцію «вслуховуватись щосили», необхідно привчити студентів сприймати текст переважно глобально, орієнтуючись на усвідомлення загального змісту та смислу, не намагаючись почути кожне слово й не звертаючи особливої уваги на окремі слова або навіть частини аудіотексту, які були пропущені та залишились незрозумілими [3].

Завершальний етап. Основою умовою завершального етапу є використання вправ на розуміння прослуханого матеріалу: визначення теми прослуханого матеріалу, обговорення ключових питань, проведення дискусій тощо.

Для перевірки вміння розуміти основний зміст тексту та формування навичок виокремлювати головні ідеї, деталі, членувати текст на смислові частини, встановлювати логічні зв'язки між частинами тексту, а також розрізняти мовленнєві функції, ставлення, наміри почуття й думки, висловлені мовцем (мовцями), доцільним, на нашу думку, є використання тестових завдань. О.Г. Квасова у своїй праці «Основи тестування іншомовних навичок і вмінь» пропонує після прослуховування використовувати такі завдання:

– **тестові завдання на множинний вибір**, які передбачають вибіркову відповідь на поставлене запитання. До кожного уривка прослуханого тексту ставиться запитання з трьома опціями, де лише одна з них є правильною;

– **тестові завдання на множинне зіставлення.** Такі завдання передбачають зіставлення змісту прослуханого із твердженнями, малюнками, таблицями, поданими на папері. Серед варіантів, запропонованих для зіставлення, завжди є зайвий, який не співвідноситься з жодним уривком прослуханого матеріалу;

– **тестові завдання на заповнення**, які мають форму нотування, заповнення пропусків у тексті, заповнення таблиць і доповнення або завершення речень. Від кандидатів вимагається зробити нотатки, заповнити таблицю тощо за допомогою обмеженої кількості слів (зазвичай не більше трьох). Питання подані в тому ж порядку, у якому розвивається аудіотекст;

– **тестові завдання типу вибір правильної відповіді з двох.** Твердження, що відображають зміст тексту, мають бути оцінені кандидатом як правильні або неправильні.

Метою таких завдань є перевірка вміння розуміти асоціації, відношення, дефініції, а також уміння узагальнювати зміст більш довгих текстів і розуміти їхній основний зміст [4, с. 57–61].

Беручи до уваги специфіку аудіювання як одного з найскладніших видів мовленнєвої діяльності, важливо також звернути увагу на основні труднощі його засвоєння:

– **фонетичні** – пов'язані з недостатнім розвиненням фонематичного слуху, відсутністю певних мовленнєвих навичок, недостатньою сформованістю акустико-артикуляційних образів самого слухача, які відволікають його увагу, власне, на мовну форму повідомлення. Досить складними для сприйняття на слух є також логічна інтонація, яка членує фрази на закінчені смислові відрізки, служить для виділення основної думки та визначає комунікативний тип фрази, лексичний наголос, який несе основне смислове навантаження, темп та індивідуальні особливості вимови мовця;

– **лексичні** – пов'язані з кількісним обсягом словникового матеріалу, його тематичною різноманітністю, а також із вживанням слів у переносному значенні та ідіоматичних фраз;

– **граматичні** – пов'язані із синтаксисом і морфологією. Деякі граматичні труднощі зумовлені наявністю аналітичних форм, відсутніх у рідній мові. Труднощі також спричиняє граматична омонімія, особливо в службових словах.

З огляду на ці фактори поступово ускладнюється процес аудіювання та виникають труднощі об'єктивного характеру, зумовлені, насамперед, умовами сприймання, а саме:

– **Особливості акта прослуховування** та мовленнєвої діяльності того, хто прослуховує текст, – широке тематичне коло, багатий лексичний матеріал тощо.

– **Особливості мовлення носіїв мови** – відмінності розмовного та писемного мовлення, автентичних і навчальних текстів, різних стилів тощо.

– **Темп мовленнєвого повідомлення**, який визначає швидкість і точність розуміння на слух, а також ефективність його запам'ятовування. Темп мовлення повинен бути нормальним. Якщо ж його уповільнювати, то це змінює інтонацію фрази, порушує норми наголосу – словесного та логічного в реченнях, заважає швидкості реакції та суттєво послаблює увагу, важливу для сприймання та розуміння мовлення. Для того, щоб темп не став перешкодою у процесі аудіювання, швидкість представлення аудіотексту в окремих випадках можна уповільнювати завдяки збільшенню тривалості пауз між смисловими частинами. Загалом, темп мовлення, що сприймається, не повинен перевищувати темпу внутрішнього мовлення слухача.

– **Тривалість звучання пропонованого матеріалу.** Чим довший текст, тим важче виділити в ньому основний зміст та утримати його в пам'яті. Навчання аудіювання необхідно починати з найкоротших звукових текстів і поступово збільшувати їхній обсяг.

– **Одноразовість чи багаторазовість презентації.** Неодноразове повторення тексту дає можливість студентам адаптуватись до мовного матеріалу й голосу, а це полегшує сприймання тексту. Однак більше, ніж два рази, один текст слухати недоцільно. Нерозуміння його свідчить про невдалий вибір тексту – надто складний для обраної групи.

– **Спосіб представлення тексту.** Аудіювання різних джерел інформації створює специфічні труднощі сприймання. Зазвичай текст подається з голосу викладача (у супроводі жестів й міміки або без них), а також у звукозаписі (з поясненнями або без них). Найлегшим для сприйняття є текст, прочитаний викладачем, а найважчим – запис без попередніх пояснень [5, с. 87–88].

Дослідження з психології також свідчать, що одночасне сприйняття мовної форми й розуміння змісту усного висловлювання є досить складною психологічною діяльністю. Існує декілька факторів, які заважають ефективному слуханню:

– невміння слухачем сприймати інформацію, яку він чує, пов'язано з недостатньо розвинутим фонематичним мовленнєвим слухом;

– осмислення висловлювання, тобто декодування інформації, за якого слово, словосполучення, речення перетворюється в думку й змістовно осмислюється;

– відсутність уваги;

– неточне розуміння тексту, яке пов'язане з незнайомою лексикою або мовними конструкціями [6, с. 358].

Успішне оволодіння навичками аудіювання під час формування комунікативної компетенції у студентів має на меті зняття або подолання цих труднощів.

Опорою для кращого розуміння прослуханого матеріалу може бути зоровий контакт між тим, хто говорить, і тим, хто слухає. Тож на заняттях з іноземної мови під час навчання аудіювання доречним, на нашу думку, є використання навчальних фільмів, художніх фільмів, тематика яких збігається з навчальними планами ВНЗ, комп'ютерних технологій та Інтернет ресурсів. Їх використання сприяє розвитку вмотивованості мовленнєвої діяльності студентів і зацікавленості до вивчення іноземних мов.

Однією з переваг використання навчальних фільмів на заняттях є можливість їх перегляду з титрами. Так під час перегляду студенти можуть поєднати два види мовленнєвої діяльності – читання та аудіювання й співвіднести побачене з почутим, адже під час прослуховування зоровий фон і відеоряд для них є суттєвою допомогою для сприйняття та розуміння аудіоматеріалу.

Особливістю аудіювання є й те, що його успішність залежить також від індивідуальних особливостей мовця – тембру його голосу, гучності мовлення, темпу, регіональних особливостей, а також і певних дефектів мовлення, що трапляються. До речі, як показує практика, низькі чоловічі голоси краще й легше сприймаються слухачами, ніж високі жіночі. Успішність аудіювання залежить і від вікових особливостей голосу мовця. Відомо також, що найскладніше сприймати дитячі голоси, а також голоси літніх людей із віковими змінами.

Названі умови сприйняття, які залежать від індивідуальних особливостей мовця, необхідно враховувати в навчальному процесі, даючи студентам можливість прослуховувати якомога більше різних людей із різними голосами та індивідуальними особливостями мовлення [2, с. 221]. А таку можливість легко реалізувати через перегляд навчального або художнього фільму, бажано з титрами, адже переважно в художніх фільмах досить часто використовуються елементи «живого» побутового мовлення, непритаманного літературній мові.

Під час перегляду фільмів зоровий аналізатор значно полегшує сприйняття та розуміння мовлення на слух. Такі зорові опори, як органи мовлення героїв, їхні жести, міміка, умови, у яких вони перебувають, оточення тощо підкріплюють слухове сприйняття, полегшують внутрішнє промовляння, розуміння сказаного та подальше прогнозування ситуації.

Доцільність застосування Інтернет-ресурсів під час навчання аудіювання у ВНЗ також не викликає жодних сумнівів. Основна мета використання всесвітньої мережі для формування мовленнєвої компетенції полягає в тому, щоб створити сучасні умови навчання для студентів, зацікавити їх, спонукати до вивчення іноземних мов, розширювати свої знання та досвід.

Інтернет як інформаційна система пропонує користувачам безліч цікавого та корисного матеріалу, який можна використовувати з навчальною метою. Наприклад, ресурс **YouTube (www.youtube.com)** дає викладачеві унікальну можливість збагачувати навчальний процес сучасним і цікавим за змістом відеоматеріалом різного ступеня складності.

Активному використанню сучасних технологій у процесі навчання сприяє і той факт, що значний обсяг інформації сучасний студент отримує через пошук інформації на різноманітних сайтах, спілкування через соціальні мережі тощо. Безцінний досвід у розвитку навичок аудіювання з подальшим виходом на говоріння надає й комп'ютерна програма **Skype**, яка уможливила спілкування з носіями мови в реальному часі, адже готує студентів до успішної комунікації поза стінами навчального закладу.

Висновки. Аудіювання – високоактивний творчий процес, якому треба приділяти належну увагу під час навчальних занять. Оволодіння навичками сприйняття усного повідомлення на слух разом із говорінням забезпечує можливість комунікації на іноземній мові та ставить перед викладачем ряд основних методичних завдань:

- формування у студентів навичок розуміння та сприйняття іноземної мови на слух;
- розширення та збагачення словникового запасу студентів;
- формування та розвиток граматичних навичок;
- розвиток навичок говоріння та письмового мовлення;
- розвиток навичок професійного спілкування майбутнього фахівця.

Як свідчить практика, успішність виконання викладачем цих завдань певною мірою залежить від використання різних опор, сучасних технічних засобів навчання та інформаційних технологій.

Звичайно, під час вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах використання навіть надсучасної техніки не може витіснити навчальний процес, передбачений програмою, але може стати його ефективним доповненням. Крім того, використання сучасних технологій має й певні переваги для викладача – застосовувати творчі підходи в навчанні, можливість їх адаптування під будь-яку навчальну програму та знаходити інформацію для студентів із різним рівнем мовленнєвої та професійної підготовки, використовувати різні формати інформаційних повідомлень тощо.

Література:

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник. 2-е вид., випр. і перероб. / Кол. авторів під кер. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
2. Голотюк О.В. Особливості аудіювання у вищих навчальних закладах: зб. наук. пр. Педагогічні науки. 2013. Вип. 64. С. 220–225.
3. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому навчальному закладі освіти: навч. посібник. Київ: Фірма «ІНКОС», 2006. 248 с.
4. Квасова О.Г. Основи тестування іншомовних навичок і вмінь: навч. посібник. Київ: Ленвіт, 2009. 119 с.
5. Проценко Н.В. Основні труднощі навчання аудіювання. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2012. Вип. 29 (1). С. 87–89.
6. Горюнова М.М. Аудіювання та принцип автентичності у викладанні іноземної мови. Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2016. С. 358.

Стогний И. В., Никонорова Л. И. Формирование навыков аудирования у студентов высших учебных заведений

Аннотация. В статье рассматривается процесс обучения аудированию на занятиях по иностранному языку в высших учебных заведениях. Особое внимание уделяется трудностям при обучении аудирования, основным факторам, влияющим на формирование речевой компетенции, а также возможности рационального применения компьютерных технологий и Интернет-ресурсов в процессе обучения.

Ключевые слова: аудирование, коммуникативная компетенция, коммуникативные навыки, аудиотекст, речевая деятельность.

Stogniy I., Nykonorova L. Forming of listening comprehension skills for students of higher educational institutions

Summary. The article studies the process of listening comprehension skills for the students of higher educational institutions. Particular attention is paid to the difficulties of listening, the main factors that influence the formation of speech competence as well as possibilities of rational use of computer technologies and Internet resources on the lessons.

Key words: listening, communicative competence, communication skills, audio text, speech activity.